

KULTURA BEDE I KULTURA POLITIKE

Obnavljanje Frezerove tradicije i njeno ugrađivanje u zvaničnu politiku¹⁾

Radovima Frenklina Frezera nastalim početkom 1930. tih godina, i kasnije u istom idejnom duhu potvrđivanim i dopunjavanim, danas možda i ne bi trebalo poklanjati toliku pažnju kada bi njihov autor ostao jedan od marginalnih istraživača iz prošlosti, to jest, kada Frezerova buržoasko-moralistička idejna tradicija i danas ne bi imala svoje uticajne sledbenike koji su: 1. ocenili Frezera kao klasika „crnačke antropologije i crnačke sociologije” i preuzeli njegov teorijsko-metodološki pristup kao i niz zaključaka o „socijalnoj dezorganizaciji” crnačke siromašne porodice; 2. nastavili da u istom pravcu upotpunjavaju, ponovo dokazuju i dalje razvijaju neke od konzervativnih Frezerovih stavova, i 3. na takav način dobijene zaključke, s autoritetom naučno utvrđenih istina, pretočili u tekuću društveno-političku ideologiju i praksu i socijalno-političku delatnost organa i službi buržoaske države koji se bave zvaničnim staranjem o sirotinji.

Najpoznatiji nastavljači Frezerove tradicije su Nejten Glejzer²⁾ i Danijel Patrik Mojnihani — dva vrlo uticajna i u politici angažovana američka sociologa. Glejzer i Mojnihani se prvi put ja-

¹⁾ Deo iz obimnije celine od koje su objavljeni sledeći delovi: 1. Sociološko-antropološka proučavanja „kulture bede” u savremenoj građanskoj sociologiji i antropologiji, *Sociologija*, 2/1974. str. 269—293, sa bibliografijom i rezimeom na engleskom jeziku, 2. O antropološkom shvatanju seljačke „predstave ograničenog dobra” Džordža Fostera, *Sociologija sela*, 47—48 (1975) 135—141, 3. Antropološki pristup i teorija „kulture bede” u delu Oskara Luisa, *Zbornik Filozofskog fakulteta*, knj. XII-2, 1979, str. 233—262, i 4. Teorija kulture bede, Prevazilaženje pokušaja da se proučavanje bede utemelji u savremenoj sociološko-antropološkoj teoriji „kulture bede”, *Kultura*, 33—34/1976, str. 54—73.

²⁾ Nejten Glejzer je kod nas najpoznatiji kao koautor dela Dejvida Rismana *Usamljena gomila* — studija o promeni američkog karaktera, „Nolit”, Beograd, 1965.

vljaju zajednički radom *Izvan lonca za topljenje*³⁾. Rad je značajan po tome što je na osnovu iznete empirijske građe o položaju pet etničkih grupa (Crnaca, Portorikanaca, Jevreja, Italijana i Iraca) u gradu Njujorku moguće pokazati neosnovanost rasprostranjene... i vrlo popularne priče o Americi kao društvu koje može služiti kao izuzetan primer beskonfliktnosti, bezbolnosti i velike brzine procesa društvenog i kulturnog sjedinjavanja, integracije ili „amerikanizacije” brojnih i raznorodnih etničkih skupina koje su u različitim periodima naseljavale Ameriku. Vešto ispredana i poluistinama obilato hranjena legenda o „Loncu za topljenje”⁴⁾ nije se nikada dogodila. Iako je studijom bio obuhvaćen samo grad Njujork, korišćeni izvori, osnovna uopštavanja i zaključci odnose se na celu Ameriku.

Nasuprot poznatoj krilatici o amalgamizaciji autori su zaključili: „začuđujuće je da je u 1963, skoro 40 godina pošto je masovno useljavanje iz Evrope u ovu zemlju završeno, etnicitet još uvek toliko jak u gradu Njujorku”⁵⁾. Na formiranje specifičnih oblika društvenog i etničkog diferenciranja uticali su brojni i raznoliki činioci. U svakoj generaciji pored opštih bilo je i posebnih događaja koji su strukturirali unutargrupne i međugrupne odnose. Tako, na primer, u najnovijoj istoriji Njujorka postojala su četiri događaja koji su posebno delovali na proces formiranja etničkih skupina i njihovih međusobnih odnosa. To su: prvo, oblikovanje jevrejske zajednice pod udarom nacističkih istrebljivanja i progona Jevreja u Evropi i uspostavljanja države Izrael; drugo, paralelno, ako ne i značajnije, formiranje jake katoličke zajednice; treće, pre-

³⁾ Nathan Glazer and Daniel Patrick Moynihan, *Beyond the Melting Pot, The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians, and Irish of New York City*, The M.I.T. Press, 1963, pp. 347. Moynihan je bio američki ambasador u Indiji i u OUN gde se istakao ratobornošću. Bio je dosta angažovan u američkom ratu protiv bede. Urednik je jednog od boljih zbornika radova posvećenih proučavanju bede i siromaštva. Sada je univerzitetski profesor i direktor jednog centra za istraživanje u SAD.

⁴⁾ Ideja o Americi kao „Loncu za topljenje” ima istoriju dugu koliko i Amerika. Jedan naturalizovani Njujorčanin je 1872 pisao da mu je deda bio Englez, supruga Dankinja, sin je bio oženjen Francuskinjom, a njegova četiri sina su imala supruge četiri različite narodnosti. On je pisao za sebe da je Amerikanac koji je ostavio iza sebe sve svoje stare predrasude i manire primivši nove manire iz novog načina života. Ovde se individue svih nacija pretapaju u novu ljudsku rasu. Godine 1908. izveden je na Brodveju pozorišni komad *Lonac za topljenje* od Izraela Cangvila. Cangvilov junak — Bihod David Kviskano — je emigrant, ruski Jevrej „sročje pogroma”. Slavio je svoju novu otadžbinu, ali je ipak objavio da se pravi Amerikanac još nije pojavio. On je zasada jedino u posudi za topljenje a nastaje sjedinjenjem svih rasa kao „nastupajući nadčovjek”. Cangvil je bio poznati cionista a bio je i praktično vrlo angažovan u kalaisanju i podgrevanju *Lonca za topljenje*.

⁵⁾ Glazer and Moynihan, *Beyond the Melting Pot.*, op. cit. 291.

seljavanje Crnaca sa juga u Njujork posle prvog svetskog rata i kasnije do 1950-ih; četvrto, veliki priliv Portorikanaca u toku prvih petnaest godina posle prvog svetskog rata⁶⁾.

Glejzer i Moynihan su preuzeli, obnovili i pojačali Frezerovu moralističko-pežorativnu tradiciju shvatanja o bedi, dezorganizaciji i „kulturi niže klase” crnačkog naroda. Približno jedna petina⁷⁾ knjige je posvećena položaju Crnaca. Faktički se uopšte ne iznose neki novi i nepoznati podaci, već se — uhodanim Frezerovim postupkom, na osnovu parcijalnih i jednostrano tumačenih podataka zvanične statistike — izvode vrlo krupni kvalitativni zaključci i ocene identični ili vrlo slični već od ranije dobro poznatim Frezerovim shvatanjima. Frezer se pominje kao „klasik sociologije Crnaca” a njegov rad o bedi i porodičnom životu Crnaca se navodi kao „jedna od najvažnijih knjiga napisanih o Crncima u Americi”⁸⁾.

Slično Frezeru i Glejzer (koji je napisao deo knjige posvećen Crncima) u središte svoga interesovanja stavlja porodični život Crnaca kao osnovni čimlac njihovog društvenog položaja. Sličnost između Frezerovih i Glejzerovih stanovišta o osobenostima života crnačkog naroda je tolika da čitajući njihove tekstove može da se zaključi da ih je pisao jedan te isti čovek. Pri tome, nije reč o formalno ustanovljivom plagijatu već o kopiji identičnog ili vrlo bliskog stanovišta. Na nekim mestima može se primetiti da je Glejzer prosto nastavio tamo gde je Frezer stao ili je dorekao ono što se kod Frezera naslućivalo, pa se i s te strane pokazuje velika sličnost i podudarnost shvatanja.

Govoreći o porodičnom životu Crnaca Glejzer piše: „Razoreni domovi i vanbračni odnosi ne moraju nužno da znače slabo vaspitanje i emocionalne probleme. Međutim do svih tih pojava dolazi češće kada je majka primorana da radi van kuće (što je čest slučaj s majkom Crnkijom), kada je otac nesposoban da izdržava porodicu (što je čest slučaj s ocem Crncem), ako očevi i majke odbijaju da prihvate odgovornost za svoju decu, i ako su im deca na teretu, što Crnci roditelji, pretrpani teškoćama, često čine i kada je cela porodična situacija takva da umesto da svaki član porodice ima svoju definisanu ulogu i odgovornost, odnosi postaju nejasni i dvosmisleni (što je često slučaj s crnačkim porodicama).”⁹⁾ Ogromna je nesrazmera između nekoliko parcijalnih podataka zvanične statistike koje Glejzer navodi i izvedenih uopštavanja. Glejzer bi se ovde umesto na podatke mogao

⁶⁾ Glazer and Moynihan, *Beyond the Melting Pot*, op. cit. 292.

⁷⁾ Op. cit. pp. 24—85.

⁸⁾ Op. cit. p. 52, 34.

⁹⁾ Glazer and Moynihan, op. cit. p. 50.

pozvati na Frezera — koji je takođe na isti način s malim, usitnjenim i izrešetanim podacima izvodio vrlo krupne zaključke — no on to ne čini. Ali ima jedna velika razlika između praktičnog uticaja shvatanja Frezera i Glejzera na životnu sudbinu crnačkog naroda. Glejzer je bliski saradnik i prijatelj Danijela Mojnihana. Glejzer i Mojnihan su, kao što je već rečeno, dva istomišljenika uticajna ne samo u naučnim krugovima, već i u praktičnom političkom životu Amerike.

U delu studije posvećene problemu stanovanja i susedskih odnosa crnačkog stanovništva Njujorka, Glejzer, između ostalog, raspravlja o uticaju projekata stambene izgradnje na crnačke četrlice i gete. „Projekti nisu važni jedino sami za sebe; oni su takođe važni zbog svog udara na ostali deo grada. A možda je najvažniji njihov uticaj na poremećaj ravnoteže slama. Veliki broj normalnih porodica koje su živele u ovim slamovima (a koje su bile glavni kandidati za uključivanje u plan raseljavanja) povučen je iz slamova, ostavljajući da ti slamovi i dalje budu domovi ostarelih ljudi, kriminalaca, mentalno neuravnoteženih, onih koji su najviše pritisnuti bedom i lišavanjem. Tako slamovi ostaju nastanjeni velikim brojem porodica koje nemaju pravo na javne stanove; porodica koje su ispuštene iz plana raseljavanja (ili nikad nisu ni uzete u obzir) zato što su antisocijalne; onima koji bilo da su tek pristigli u grad i koji se još nisu sasvim prilagodili na nove uslove života u gradu ili onima koji su možda već duže vreme ovde, ali se nikako nisu mogli prilagoditi; ovde dalje spadaju prodavci i korisnici droga, seksualno perverzni i kriminalci, podvodači i prostitutke. Svi oni su sada koncentrisani u slamovima i još više ugrožavaju mesta koja su i ranije jedva bila podnošljiva i koja su sada, posle sprovođenja tih planskih raseljavanja, postala sasvim nepodnošljiva. Kada čistimo slamove, oni koji ostaju neizbežno postaju još gori. A šta posle svega da činimo s velikim brojem neodgovornih i depri-viranih ljudi koji se pojavljuju u savremenom društvu? Čestiti siromasi ne stvaraju ozbiljne probleme — u njihovom slučaju ne postoji ništa što novac ne bi mogao rešiti. Ali šta raditi sa bezvrednim siromasima? Na ovo pitanje teško ko može dati odgovor?”¹⁰ Glejzer logički završava u prastaraj podeli sirotinje na vrednu, bezvrednu, časnu i nečasnu, zaslužnu i nezaslužnu, podnošljivu i nepodnošljivu, ne mogavši da sagleda da su i jedna i druga velika skupina siromaha: relativno suvišni (zvanično označeni kao vredni siromasi) i apsolutno suvišni (bezvredni siromasi) kao i istraživači (slični Frezeru, Glejzeru i Mojnihanu), teorija i metod pomoću kojih se nastoji doći do prihvatljive i opravdavajuće slike stvarnosti — proizvod kapitalističkog mehaniz-

¹⁰) Glazer and Moynihan, *Beyond the Melting Pot*, op. cit. 63—64.

ma za reprodukciju života ili „lonca za topljenje” ljudi, stvari i ideja.

Stojeći pod snažnim uticajem interesa ideologije vladajuće buržoaske klase i Frezerove istraživačke tradicije Glejzer i Mojnihan iste pojave kod različitih etničkih grupa koje su istraživali vide i ocenjuju različitim merilima. Crncima pripisuju veći stepen dezorganizovanosti nego drugima. Mada napominju da im je na raspolaganju stajalo više opisnog materijala o drugim etničkim grupama nego o Crncima, uopštavanja i zaključci koji se odnose na Crnce, naročito na dezorganizaciju njihovog porodičnog života, su mnogo rigidniji i praćeni su izrazima kao što su: „deprivirana”, „neodgovorna”, „bezvredna” sirotinja. Slične podatke zvanične statistike o portorikanskim domaćinstvima autori su interpretirali blaže. Tako se ponovo pokazuje da prebrza uopštavanja, mrzovoljna i površna poređenja, osorne ocene s visine najčešće i najlakše izriču tamo gde nedostaje konkretno znanje ili iskustvo o biti, obliku i dinamici zbivanja u društveno-klasnoj strukturi.

Za potrebe najužeg kruga članova američke vlade Mojnihan¹¹⁾ je sačinio dokument pod naslovom: *Crnačka porodica: Slučaj za nacionalnu akciju*. Ovaj spis omanjeg obima (od 48 stranica teksta, 22 tabele u prilogu i kratkim spiskom korišćene literature) pisan sažetim jezikom odabranih činjenica i njima odgovarajućih preporuka, po svome sadržaju, sa naučnog stanovišta, suštinski nije doneo ništa naročito novo, što već nije bilo poznato iz Frezerovog dela i zajedničkog rada Glejzera i Mojnihana koji se pojavio dve godine ranije. Međutim, zbog načina na koji je spis nastao, sadržaja i poruka, događaja koji su mu prethodili, kao i onih koji su kasnije us-

¹¹⁾ Kao uticajna izbeglica iz univerzitetske zajednice s ambicijama velikog „profesionalnog reformatora” ili socijalno-tehnokratskog rekonstruktora dotrajalog buržoaskog sistema Mojnihan se pridružio štabu stručnjaka Džona Kenedija na projektu „nove granice”, 1961. godine kao specijalni pomoćnik sekretara za rad Goldberga, a od 1963. godine bio je imenovan za pomoćnika sekretara za rad i direktora Ureda za planiranje politike i istraživanja, istovremeno odgovoran i za rad Biroa za statistiku rada. Posle smrti Džona Kenedija Mojnihan je nastavio karijeru u vreme Lindona Džonsona da bi dolaskom na vlast Ričarda Niksona dobio položaj specijalnog savetnika-predsednika za urbane poslove što znači za socijalnu politiku, socijalnu patologiju, zvanično staranje o sirotinji i rasne odnose. Mojnihan je bio član četvočlane grupe projekatara „Američkog rata protiv bede” (ostala trojica su bili: Sardžent Šrajver — Kenedijev zet i prvi direktor specijalno formiranog Ureda ekonomskih mogućnosti, Adam Jarmolinski i Džems Sankvist). Činjenica da je Mojnihan ne samo zadržao svoj raniji položaj već da je i unapređen, pošto je dokument o kome je ovde reč otkriven i postao javan, govori o tome da je dokument bio izraz potreba i interesa vladajuće klase, a ne slučajna „omaška” visokog vladinog činovnika. Mojnihan je pokretljiv čovek pa je nekoliko puta posetio i našu zemlju. Bio je jedan od referenata na Međunarodnoj konferenciji o višenacionalnim društvima održanoj početkom juna 1965. godine u Ljubljani.

ledili, mogao bi s pravom biti predmet posebne i vrlo zanimljive sociološke studije.

Spis o nestabilnosti crnačke porodice kojim je shvatanje o „kulturi niže klase“ postalo baza za postavljanje državno-političkih programa u jedinim vladinim telima, bio je prvobitno poverljiv dokument „samo za službenu upotrebu“. Službeno-poverljivi spis je u početku kružio samo u uskom krugu najviših vladinih funkcionera. Kasnije kada je bio otkriven i obelodanjen postao je poznat pod imenom *Mojnihanov izveštaj*. Predsednik američke vlade je na osnovu ovog dokumenta održao svoj čuveni govor, na jednom američkom univerzitetu, u kome je najavio „novu politiku prema crnačkom narodu“.

Centralnu tezu svog izveštaja Moynihan izriče prilično dramatično: „u srži propadanja zgrade crnačkog društva stoji raspadanje crnačke porodice“. Ovo predstavlja fundamentalni izvor slabosti crnačke zajednice u sadašnjem vremenu“.¹²⁾

Porodica je — po Moynihanovim rečima — bazična društvena jedinica američkog života i bazična jedinica socijalizacije. Dete se uči pogledu na svet u svojim ranim godinama. Celokupno kasnije iskustvo oblikuje se prema tim ranim godinama.

Izneti zaključci su propraceni serijom tabela i grafikona s demografskim podacima o crnačkim domaćinstvima: o rasturenim brakovima, vanbračnim vezama, udelu crnačke sirotinje i strukturi korisnika sirotinjske pomoći. Autor izveštaja je nastojao da postigne krajnje moguću ubedljivost i očiglednost „socijalno-patološke nestabilnosti“ crnačke porodice. Frezerova mišljenja su navođena često i široko kao istorijski izvori i merodavna sociološka objašnjenja crnačke „patologije“¹³⁾ bede. Pored tabele izveštaj je začinjen i poligonima i histogramima frekvencija iznad kojih skoro u obliku drečećih parola, krupnim slovima stoji ispisano na primer: „stopa vanbračnosti nebelih je 8 puta veća od stope belih“¹⁴⁾ ili „skoro četvrtina nebelih porodica je vođena od strane žena“¹⁵⁾ itd. Selektivno ređajući građu, iz ovih i srednjih izvora, Moynihan portretira „podkulturu“ niže klase osvetljavajući je pomoću „bazičnih osobnosti“ i „izuzetnosti“ crnač-

¹²⁾ Daniel Patrick Moynihan, *The Negro Family: The Case for National Action*, Office of Policy Planning and Research, United States Department of Labor, March, 1965. Ovde navedeno i dalje će biti navođeno prema Lee Rainwater and William L. Yancey, *The Moynihan Report and the Politics of Controversy*, The M. I. T. Press, 1967. citirano mesto je na strani 5 Moynihanovog izveštaja i str. 51 izvora na osnovu koga će biti korišćen izveštaj.

¹³⁾ U malom spisu od 48 stranica Frezer je citiran 6 puta a Glejzer samostalno i sa Moynihanom 7 puta.

¹⁴⁾ Op. cit. p. 9 (55)

¹⁵⁾ Op. cit. p. 11 (57)

ke sirotinje kao što su „vladavina žena” ili „mat-rijarhat” „demaskuliranost muškaraca”, vas-pitno-obrazovni neuspesi, rasprostranjena delin-kvencija, kriminalitet, nezaposlenost, uživanje droga.

Krajem 1965. godine Mojnihan je objavio članak o porodičnoj politici u kome je ovlašno pomenuo sheme porodičnih dodataka u pojedinim zapadno-evropskim kapitalističkim zemljama i Kanadi. Nije međutim, preporučio da Sjedinjene Države usvoje slične programe porodičnih dodataka. U istom članku Mojnihan je zapisao: „sama po sebi nacionalna politika pomoći porodici ne treba da bude ništa kompleksnija nego što su bile mere staranja po Zakonu o zapošljavanju iz 1946. godine (...) U Zakonu o zapošljavanju nije rečeno ništa o tome kako postići najpuniji stepen zaposlenosti, već pre deklarisanje da nacionalna vlada treba da se kontinuirano interesuje za to pitanje i konstantno traži odgovore.”¹⁶⁾ Davanje apstraktnih obećanja bez ikakve konkretno izvodljive podloge nije nikakva specifičnost američke vladajuće klase i njenih vodećih ideologa. U vreme većih kriza i ozbiljnijih poremećaja društveno-klasnog odnosa snaga, kao i u vreme predizbornih stranačkih nadmetanja, u javnost, pred birače, se iznose takvi programi i obećanja koji bi mogli biti realizovani jedino pod uslovom radikalne revolucionarne izmene postojećih društveno-klasnih odnosa. „Praktične mere povezane s Mojnihanovim izveštajem imale su dosta sličnosti s diverzantskom taktikom, planiranom da spreči neizbežno konfrontiranje s rastućim problemima. Najvažnije je da su bile usredsređene da skrenu pažnju u drugom pravcu od onoga što je ostali deo društva još činio za crnačku sirotinju, obraćajući pažnju na ono što je crnačka niža klasa činila za samu sebe kroz vlastitu defektnu i osakaćenu kulturu”¹⁷⁾.

Uprkos podacima sadržanim u izveštajima koji pokazuju da društveno-ekonomske snage sistema snažno oblikuju porodične odnose i uprkos deklarativnom priznanju da se ne mogu svi slučajevi „socijalne patologije” crnačkih zajednica pripisati isključivo slabostima njihove porodične strukture Mojnihan tvrdi: „Ipak, u centru zamršene patologije stoji slabost porodične strukture. Ako bi se taj uzročnik u jednom ili dva maha uklonio, videlo bi se da je on bio glavni izvor onog nastranog, neadekvatnog ili antisocijalnog ponašanja koje sada reprodukuje ciklus bede i lišavanja.”¹⁸⁾ Na kraju, u završnom (petom)

¹⁶⁾ Naved. prema L. Rainwater, *op. cit.* p. 393.

¹⁷⁾ Charles A. Valentine, *Culture and Poverty*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1968. p. 31–32.

¹⁸⁾ Lee Rainwater and William L. Yancey, *The Moy-nihan Report and the Politics of Controversy*, *op. cit.* p. 30 (76).

poglavlju izveštaja Moynihan piše: „U čemu je onda problem? Izgleda mi da je odgovor dovoljno jasan. Tri veka nepravde dovela su do duboko ukorenjenih strukturalnih izopačenja u životu Crnaca Amerike. Na ovoj tački, sadašnja komplikovana patologija u stanju je da se ovekoveči ako ne dođe do pomoći iz sveta belaca. Krug može biti razbijen jedino ako ova izopačenja budu ispravljena”¹⁹⁾.

Skoro da i nije potrebno posebno ukazivati na veliku sličnost između Frezerovih shvatanja načina društvenog života i uzroka bede crnačke sirotinje i shvatanja Daniela Moynihana koji je ova shvatanja ugradio kao „naučnu” doktrinu u društveno-političku praksu vladinih ustanova i organizacija. Odgovarajući na kritičke primedbe Moynihan je 1967. godine na sledeći način objasnio cilj zbog koga je napisao dokument o kome je reč: „Još nešto o tim ciljevima: po tradiciji, zakonodavni i ustavni sistem Amerike s predumišljajem se zasniva na slepilu za svaku vrstu društvene realnosti izuzev realnosti pojedinačne individue. Realnost klase treba prvo da bude priznata. (...) Izveštaj o porodici Crnaca je nameravao da demonstrira njen značaj i da se pomoću toga ubedi vlada da njena zvanična politika mora da se bavi i stvarima koje su izvan okvira individualnog političkog mišljenja. Drugi cilj je u vezi i potiče od prvog. Pridobiti pažnju onih koji su na vlasti. (...) Unutrašnju slabost crnačke zajednice i potrebu za ogromnim federalnim naporom bilo je nužno opisati izrazima koji će se osetiti i razumeti. (...) Međutim, društveni pokazatelji, kao takvi, su relativni, dok je porodica apsolutna; razorena porodica ostaje razorena; napuštene žene ostaju same; napuštenoj deci treba pomoć. Opisivanje nezgodnog položaja tako velikog broja crnačkih porodica pojavljuje se kao najpouzdaniji put da se dođe do realne predstave o njenim potrebama.”²⁰⁾

I onda kada Moynihan naizgled kritikuje američko buržoasko društvo on ga u stvari brani od moguće kritike. Kada on, na primer, kritikuje američki pravno-politički sistem zbog toga što ne poznaje nikakvu drugu realnost izuzev „realnosti pojedinačnog individuuma” onda on izriče istorijsku i sociološku neistinu jer je dobro poznato da su klase bile poznate i da su deystvovale u svim sferama društveno-ekonomskog i pravno-političkog života američkog kapitalističkog društva od samog njegovog nastanka. On prenebregava društveno-istorijsku činjenicu da je crnački narod putem državnog monopola na fizičko nasilje i celokupnog pravnog poretka bio osuđen na položaj nadeksplatisane kaste. Oso-

¹⁹⁾ Lee Rainwater and William L. Yancey, *The Moynihan Report and the Politics of Controversy*, op. cit. 47 (93)

²⁰⁾ Moynihan D. P. *The President and the Negro*, op. cit. p. 35.

beni vrsta smeše sastavljena od naučnih i polunaučnih stavova, lažne ideološke svesti, zvanično sistematski stvaranih i vešto održavanih stereotipija, popularnih mitova, klasno-političke strategije i taktike usmerena je na opravdavnije doktrine o „devijantnoj podkulturi“ crnačkog naroda.

Kao i svaki ideolog u službi održanja klasnog poretka i Mojnihana podseća na mesec: on ima jednu vidljivu i drugu nevidljivu stranu ili obrazilu. Ove dve strane su često splepljene pa stvaraju teško razmršive privide. Zbog toga uvek iz njegovih misli treba zderati utvare u kojima on iskazuje svoju „liberalnu humanističku“ „zabrinutost“ za bedan položaj i nečovečnu sudbinu crnačkog naroda, ili „razvija strategiju“ pomoću koje bi za svoje stanovište i „stanovište crnačkog naroda“ „pridobio one na vlasti“. Ponekad, on se, verovatno i nesvesno, sam razgoliti i progovori ogoljen, bez maske. Tako na primer, u završnom delu pomenutog članka iz 1967. u kome komentariše izveštaje iz 1965. godine on piše: „Nema razloga zašto bi Crnci trebalo da se povinuju bilo čijim standardima osim njihovim vlastitim. (...) S druge strane da bi njihov položaj bio životvoran i izdržljiv, oni moraju da odbace ne samo konformizam, već i zavisnost. (...) Sve dok veliki broj crnačke dece bude zavisn od socijalne pomoći... i sve dok je veliki broj crnačke omladine upućen na pomoć od drugih... Crnci će zavisiti od milosti belih koji traže kraj 'izmamljivanja socijalne pomoći' i 'razvratnosti' (...) Ako su školovani Crnci srednje klase traženi i lepo napreduju to nije slučaj s nižom klasom i verovatno nikad neće ni biti. Ova zemlja nije fer prema Crncima i iskoristiće svaku slabost koju oni ispolje. Otuda Crnci jednostavno ne mogu sebi dozvoliti luksuz da imaju brojnu nižu klasu koja je ujedno devijantna i zavisna.“

Pet godina posle svoga glasovitog tajnog izveštaja Mojnihana 1970. se javlja s novim izveštajem upozoravajući na postignute rezultate i opominjući da se „ne pretera“. Kao i uvek, i ovog puta Mojnihana svoje misli zaodeva u eleganciju i ekstravaganciju zvučnih, a praznih izraza, tako da se sadržaj misli gubi u plitkoj frazeološkoj magli. Dajući ocenu postignutih rezultata on je zaključio: „Kvantitativno gledano, izvesno je da su američki Crnci učinili ogroman napredak.“²¹⁾ Posle iznete konstatacije opet je usledio savet upućen američkom predsedniku u kome je rečeno da je za „razliku od perioda blage zapostavljenosti, došlo vreme kada rasni problem ima prioritet.“²²⁾

Ovo je Mojnihana objavio i savetovao u vreme kada je prema zvaničnim podacima američki

²¹⁾ Navedeno prema *The New York Times*, 1. III. 1970. p. 69

²²⁾ *Op. cit.* p. 69

Crnac zaposlen s punim radnim vremenom sticao manju najamninu za preko jedne trećine od najamnine zaposlenog belca, i znatno nižu od zaposlene bele žene. Na Jugu je situacija u svakom pogledu bila još gora.²³⁾

Da bi dokumentovao svoju tvrdnju kako je na staranju za crnački narod učinjeno dosta i kako u tome ne bi trebalo preterivati jer, američki imperijalizam se u isto vreme bio veoma mnogo angažovao u borbi protiv vijetnamskog naroda, Mojnihana je izneo podatak da je „45% Crnaca starih 18 i 19. godina pohađalo školu, što je skoro jednak udeo kao i belaca (51%)”²⁴⁾ Međutim, podaci zvanične statistike pokazuju da se u posmatranom periodu (1960—1968) „crnačke revolucije” nejednakost produbljivala jer je razlika u obuhvatu omladine 1960. godine iznosila 40% dok se 1968. razlika povećala na 60%.²⁵⁾ Tako se unutar izmišljenog „društva jednakosti i neograničenih mogućnosti” Mojnihanovo „skoro jednako” faktički pokazuje manje jednako nego što je bilo. U posmatranom vremenu belci koji su prekidali i napuštali školovanje imali su veće prihode od Crnaca koji su diplomirali na višim školama. Nejednakost je i ovde sila u porastu.²⁶⁾

U savetničkom izveštaju nema ništa o tome da će crno dete rođeno tada (1970) živeti u proseku sedam godina kraće nego belo dete. U tom pogledu nikakvog iole značajnijeg napretka nije uopšte ni bilo od 1955. godine. Prosečan Crnac još uvek umire pre nego što može očekivati toliko hvaljene blagodeti „države socijalnog staranja ili blagostanja” za koju je prinudno uplaćivao doprinos celog svog radnog veka.²⁷⁾ Korist od crnačke bede će na kraju kao i tokom života uživati njegov beli „sabrati” uz pomoć obrazovanih ideologa rasne segregacije. Udeo Crnaca koji žive u bednim stambenim uslovima još uvek mnogo sporije opada od udela belaca.²⁸⁾

Da bi se ukazalo na kontinuitet jedne od konzervativnih struja sociološko antropoloških proučavanja bede crnačkog stanovništva kao i radi jasnijeg sagledavanja društvene uloge sociologije i antropologije u savremenom klasnom društvu biće korisno još jedanput sučeliti Frezera i njegove nastavljače Glejzera i Mojnihana.

Govoreći o opštim posledicama dezorganizacije porodičnog života na društveno-kulturne osobe-

²³⁾ Izvor: *Current Population Report*, P-60, №. 64, tab. 21.

²⁴⁾ Izvor: *The New York Times*, 1. III. 1970. p. 69

²⁵⁾ Izvor: *Statistical Abstract of the United States of America*, 1969. Tab. 149.

²⁶⁾ Op. cit. Tab. 158.

²⁷⁾ Op. cit. Tab. 66.

²⁸⁾ Op. cit. Tab. 1086.

---

nosti načina života crnačkog naroda Frezer je pisao: „Široko rasprostranjena dezorganizacija porodičnog života među Crncima zahvatila je praktično sve oblike njihovog života u zajednici i prilagođenost širem svetu belaca. Zbog odsustva stabilnosti u porodičnom životu, javlja se odsustvo tradicije. Život većeg dela gradskog crnačkog stanovništva je površan, nepouzdan i fragmentaran. Nedostaje mu kontinuitet jer mu koreni ne idu dublje od slučajnosti svakodnevnog života. Ovo utiče na socijalizaciju dece. Pošto je oko četvrtine do jedne trećine crnačkih porodica u gradovima bez muške glave, mnoga deca su od rođenja u nepovoljnom položaju jer odrastaju bez autoriteta oca. Crnačke majke nose teret održavanja porodice i prinuđene su da zamenare svoju decu koja poprimaju sve oblike društveno-osuđivanog ponašanja u dezorganizovanim područjima u kojima su ove porodice koncentrisane. Lišena usmeravanja koja daju porodična tradicija i disciplina, veliki broj crnačke dece raste bez ciljeva i ambicija. Formalno vaspitavanje koje pružaju javne škole ne mogu nadoknaditi ono što je propušteno u porodičnom odgoju. U stvari, mnoge manjkavosti u vaspitanju i nedostatak interesovanja crnačke dece proizlazi iz činjenice da ono nije povezano s iskustvom u porodici. Nemogućnost zapošljavanja crnačke omladine potpomaže besciljnost i nedostatak ambicije. Tako porodična dezorganizacija, socijalne i ekonomske sile zajednički kreiraju nedostatak smisla za odgovornosti među crnačkom omladinom. Iz takve sredine dolazi veliki broj kriminalaca i maloletnih delinkvenata u gradovima.”²⁹⁾

Zvanična statistika na osnovu koje Mojnihani i Glejzer — kao i njihov prethodnik Frezer — izvode kvalitativnu teoriju o „unutrašnjoj nestabilnosti” crnačke porodice ne daje ni približno dovoljno dokaza na osnovu kojih bi izneta pretpostavka mogla biti prihvaćena. Po podacima Biroa za popis stanovništva i Biroa statistike rada u Sjedinjenim Američkim Državama je 1968. godine bilo 22 miliona Crnaca ili 11% ukupnog stanovništva.³⁰⁾ Crnci su pretežno stanovnici gradova. Dominantan oblik porodičnog života među crnačkim stanovništvom je bračna ili nuklearna porodica koju čine muž, žena i njihova maloletna deca. Sedamdeset posto crnačkih porodica čine oba bračna druga. Najveći broj crnačkih porodica izdržava se radom muškarca. Više od 90% odraslih muškaraca spadaju u aktivnu ili rezervnu armiju najamnog rada. U periodima prosperiteta oko 90% odraslih muška-

²⁹⁾ E. Franklin Fraizer, *The Negro in The United States* (New York: Macmillan Company, Revised Edition 1957, pp 636—637.

³⁰⁾ U. S. Department of Commerce, *Recent Trends in Social and Economic Conditions of Negroes in the United States*; Bureau of the Census, „Negro Population: March 1967,” *Current Population Reports*, 1968.

raca su zaposleni s punim ili nepunim radnim vremenom. Blizu jedne trećine crnačkih porodica ima prihod manji od 3.000 dolara godišnje (što predstavlja granicu zvanično priznate bede), a samo jedna polovina svih siromašnih porodica prima javnu sirotinjsku pomoć. Crnačke porodice su prinuđene da preživljavaju s prosečnim prihodom koji je za 40% niži od prosečnog prihoda belaca. Ovi podaci ukazuju da crnačka porodica nije razorena — kako tvrde Frezer, Mojnihan i Glejzer — već da se uprkos natprosečno teškim uslovima društvenog života održava i reprodukuje. Činjenica da se ta porodica i pod teškim životnim okolnostima uopšte održala govori o njenoj žilavoj otpornosti, stabilnosti i neosnovanosti teze o „nestabilnosti“.

Tokom dugog perioda vremena crnačka porodica je sistematski, uz upotrebu najgrublje prinude, rasturana tako da Crnci nisu imali šansu da steknu iskustva o uobičajenom načinu porodičnog života. Međutim, crnački narod je i tada i kasnije bio sposoban za formiranje i reprodukciju normalnog porodičnog života, što mnogi teoretičari gube iz vida, pa jednu društvenu činjenicu (ranije dugotrajno ropstvo i sadašnji nadeksploatisani, segregirani i diskriminirani položaj) posmatraju vulgarno materijalistički i fatalistički kao nekakvu nasledno biološku nesposobnost crnačkog naroda da zasnuje i održava stabilne porodične odnose. Životna stvarnost — čak i kada se posmatra samo na osnovu obaveštenja zvanične statistike — govori sasvim suprotno od onoga što tvrde Frezer, Mojnihan, Glejzer i njihovi istomišljenici.

Mojnihanovo oslanjanje i pozivanje na ranije izvedena istraživanja položaja crnačkog naroda, samo po sebi je opravdano i logično. Ali kada u jednoj oblasti postoji više istraživanja, a istraživač se prema njima odnosi izrazito selektivno, mora se postaviti pitanje razloga zbog kojih, i u ime kojih se neki prethodnik usvaja a drugi odbacuje ili prećutkuje. Glejzer i Mojnihan uglavnom u celini prihvataju Frezerov teorijsko-metodološki pristup i osnovne rezultate. Odmah se nameće pitanje zbog čega se nisu oslonili ili bar delimično uzeli u obzir poznati istraživački rad, u Americi i u svetu cenjenog naučnika, Gunnara Mirdala. Njegovo obimno delo *Američka dilema*³¹⁾ smatra se najboljom studijom rasnog problema u Sjedinjenim Državama. Mojnihanovo i Glejzerovo preuzimanje Frezerovog a postavljjanje i prećutkivanje Mirdalovog rada ne može se pravdati Mirdalovim idejnim stanovi-

³¹⁾ Mirdal je od 1938—1943. godine za potrebe Karnegijeve korporacije rukovodio velikim istraživanjem položaja Crnaca u Americi. Gunnar Myrdal. *An American Dilemma*, New York and London, Harper and Row, 1944. Prvo izdanje dva toma 1942. Izdanje uz dvadesetogodišnjicu u jednom tomu, New York i Evanston 1962.

štem koje bi se značajnije razlikovalo od osnovnih vrednosti i tokova građanske društvene misli.

Proučavajući kastinski položaj crnaca i bele sirotinje Mirdal je nasuprot rasprostranjenoj (i uz pomoć Galupovih anketa godinama vešto propagandistički širenoj) teoriji o Americi kao društvu „srednje klase” ili „masovnom društvu” upozorio na postojanje „potklase” sastavljene od „nezaposlenih i postepeno, nezapošljivih osoba i porodica sa dna društva...”³²⁾

Mirdal³³⁾ je veći i objektivniji naučnik od Frezera. On je kritičniji prema američkom društvu, a ima i više razumevanja za položaj crnačke sirotinje. U tome i leži tajna njegove zapostavljenosti u radovima Glejzera i Mojnihana. Frezerov rad o crnačkom narodu i crnačkoj porodici bio je Glejzeru i Mojnihanu podobniji s ideološko-političkog, a ne s teorijskog stanovišta.

Mojnihanov slučaj pokazuje da naučnik koji je neposredno uključen u vlast može znatno više, brže i neposrednije da utiče na praktična politička pitanja, nego kada je na univerzitetu ili institutu. Moguća (delimična ili potpuna) tajnost ili birokratska anonimnost pruža mu mogućnost da u izuzetno osetljivim pitanjima izbegne ili smanji stepen lične ljudske i naučničke odgovornosti za svoj rad i predloge koje daje kao naučnik. Članak objavljen u stručnom časopisu podleže uvidu i uobičajenoj kritici stručnog javnog mnjenja. Međutim, stručni elaborat podnet na uvid visokom vladinom funkcioneru može ostati skriven od javnosti. Mojnihanov izveštaj je dospelo u javnost i bio je kritikovan kao i projekat Kamelot. Međutim, to je samo delić onoga što se u toj levijatanskoj nadpečini zbiva. „Svake

³²⁾ Gunnar Myrdal, *Challenge to Affluence*, op. cit. p. 40. Na str. 46 Mirdal ponovo upozorava na proces neprekidne reprodukcije bede — to jest, na „začarani krug bede” na što je ukazao još u svom ranijem delu. (*An American Dilemma*, Harpers, New York, 1944. pp. 78 i Appendix 3). Dinamiku rasnih odnosa Mirdal, takode, posmatra kroz neku vrstu „začaranog kruga”. Postoji napetost između predrasuda belaca i „američkog verovanja”. Kao rezultat predrasude javljaju se diskriminacija, segregacija i niži društveno-ekonomski položaj Crnaca. „Verovanje” izražava — prema Mirdalu — privrženost naroda tradicionalnim američkim idealima slobode i jednakosti. Predrasuda, diskriminacija i niži položaj se međusobno pojačavaju, jer što je više predrasuda više je i diskriminacija i inferiornosti. Što je više inferiornosti više je i predrasuda i tako dalje u začaranoj spirali. Po Mirdalu postoji i suprotan proces koji je on shvatio suviše nekritički i optimistički, jer je dinamiku rasnih odnosa sveo pretežno na njihovu socijalno-psihološku dimenziju zanemarujući društveno-klasni položaj nadeksploatisanog crnačkog naroda i imanentno obeležje kapitalizma da uvek ima „svoje crnce”. Otuda i nemogućnost krajnjeg rešenja rasnih odnosa unutar postojećih klasnih odnosa.

³³⁾ Značajan je i trotomni Mirdalov rad o bedi: *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*, Allen Lane, the Penguin Press, 1968. Takode i rad *The Challenge of World Poverty, A World Anti-Poverty Programme in Outline*, Penguin Books, 1971.

godine vlada stvara na hiljade izveštaja od kojih mnogi imaju implikacije...³⁴⁾ Moynihanov slučaj pokazuje da na sudbinu ljudi iz eksploataisane klase mogu mnogo uticati ne samo eksplicitne poruke pojedinih naučnih dokumenata već i njihov implicitni sadržaj i poruke. Nastupajući ešalon naučnika „izbeglica” iz univerzitetske zajednice buržoasko-tehnokratskih rekonstruktora savremenog klasnog društva zaslužuje vrlo ozbiljnu pažnju, između ostalog, i zbog povećane moći koja potiče delimično i otuda što se smatra da je čovek koji dolazi iz nauke u politiku mnogo objektivniji i da je „vrednosno neutralniji”. Zbog relativne autonomije koju je kao naučnik imao i zbog mita o „objektivnosti naučnika” društveni naučnik koji dolazi u politiku neopravdano može posedovati dodatnu količinu društvene moći kada iznosi svoje „činjenice” kao osnovu za donošenje društveno važnih odluka.

Po svom spoljašnjem obliku, „vrednosnoj neutralnosti”, i nekritičnosti Moynihanov izveštaj ima sve odlike naučnog rada. Poziva se na statističke podatke, nalaze i zaključke i naučno-istraživačka dela. Prema spoljašnjem obliku dokumenta kao i nekim formulacijama, kao što je već ranije rečeno, neobavešten čitalac bi mogao steći sliku o Moynihanu kao „advokatu” crnačkog naroda. Dok se, međutim, iza te fasade krije „nova”, po ko zna koji put, ponovo na „nauci” zasnovana apologija nadeksploatacije, segregacije i rasizma.

Pokušaj potpunijeg uvida u razvojnu liniju opisane struje antropološko-sociološke misli, koja je za predmet proučavanja imala bedu crnačkog naroda, učinjen je i zbog toga da bi se na jednom konkretnom primeru pokazala društveno-klasna uloga neoliberalnih buržoaskih intelektualaca koji su u novije doba dobili znatno veći uticaj ne samo u svetu nauke, ideja i ideologija, nego i u praktičnoj društvenoj politici i brojnim pokušajima buržoasko-tehnokratske rekonstrukcije kapitalizma.

---

³⁴⁾ Lee Rainwater at all. *The Moynihan Report...* op. cit. p. 19.